

PRÍSPEVOK K HISTÓRII CHOVU SRNČEJ ZVERI

JÚLIUS VALTÝNI

Kimovská 22, SK – 960 01 Zvolen, e-mail: jul.val@zoznam.sk

VALTÝNI, J., 2012: Contribution to the History of Roe Deer Management. Lesn. Čas. – Forestry Journal, 58(2): 136–146, 2012, ref. 39, ISSN 0323 – 1046. Discussion paper.

This paper contains a short description of the evolution of roe deer states and the opinions on the roe deer management. On the beginning of the 20. century there was not interest in the roe-antlers and the hunting was designates on the venison only. In the 30. years of the 20.century, after world-wide hunting exhibition which in the year 1937 in Berlin were realised, subsequently the increase interest in the roe-antlers began. And the principles of the roe deer management which F.v.Raesfeld in the year 1920 published, in the hunting practise were realised. In the paper there is a short description of the royal roe bucks shot in the foreign countries and in the Slovakia. The evolution of the states and the quality of the roe antlers in the four regions of Slovakia, where the royal roe bucks were shot and different evolution of the quality of the roe antlers were recorded, were described too. In the independents parts of the contribution there are description the methods of game shooting planning and results obtained through their realisations.

Key words: *history, roe-deer management*

Príspevok obsahuje stručný opis vývoja stavov a názorov na chov srnčej zveri. Na začiatku 20. storočia nebol záujem o srnčie trofeje a poľovalo sa len pre divinu. V 30. rokoch minulého storočia po svetovej poľovníckej výstave, ktorá sa uskutočnila r. 1937 v Berlíne začal zvýšený záujem o srnčie trofeje a začali sa uplatňovať aj zásady chovu, ktoré publikoval F.v. Raesfeld v r. 1920. V článku je krátky prehľad kapitálnych srncov ulovených v zahraničí i na Slovensku. Analyzovaný je vývoj stavov a kvality trofejí v štyroch oblastiach Slovenska, kde boli ulovené kapitálne srnce ale rozdielny vývoj stavov i kvality parožia. V samostatnej časti sú opísané metódy plánovania a výsledky dosiahnuté ich realizáciou.

Kľúčové slová: *história, chov srnčej zveri*

1. Úvod

Srnčia zver je našou autochtónnou zverou, ktorá sa vyskytovala v strednej Európe už na začiatku ľadovej doby. Podľa najstarších nálezov, pochádzajúcich zo západného Nemecka, bola vtedy srnčia zver väčšia ako v súčasnosti. Ale nálezy z poslednej medziľadovej doby už pripomínajú, čo do veľkosti a stavby tela i parožia zver, ktorá sa vyskytuje u nás v súčasnosti.

Početnosť ulovenej srnčej zveri na území Slovenska, podľa starých literárnych záznamov, bola koncom 19. storočia približne 6 tisíc jedincov ročne. Približne rovnaký počet srnčej zveri bol lovený aj začiatkom 20. storočia. V rokoch 1933 až 1936 bolo ulovených v priemere asi 7 tisíc jedincov ročne ale v povojnových 50. rokoch sa úlovky znížili len na 4 tisíc jedincov ročne. Mierne zvýšenie úlovkov bolo zaznamenané v 60. rokoch 20. storočia, v r. 1969 bolo ulovených už 11 tisíc jedincov

srnčej zveri. V ďalších rokoch sa úlovky zvyšovali, v r. 2006 bolo ulovených viac ako 20 tisíc a v r. 2009 vyše 26 tisíc jedincov srnčej zveri.

V minulosti, až do roku 1947 bola zaradená srnčia zver medzi malú zver, povolené bolo poľovať na ňu brokovnicami, resp. brokmi – behúnkami (postmi) a na srncov po 15. auguste aj nadhánkami so psami. Podľa nariadenia krajinského prezidenta z r. 1933 bol čas lovu srncov od 16. mája do 30. septembra, na srny sa mohlo poľovať len v októbri a srnčatá boli chránené počas celého roka. Hoci sa „plány lovu“ začali uplatňovať na Slovensku omnoho neskôr, podľa zák. čl. XX/1883 už koncom 19. storočia bolo možné vypracovať v Uhorsku tzv. ročný prelimitár odstrelu srnčej zveri v prípade, že by v poľovnom revíri hrozilo podstatné zníženie jej stavu. Prekročenie predpísaného odstrelu bolo sankcionované.

Poľovalo sa najmä pre mäso, záujem o trofeje – srnčie parožky sa prejavil pomerne neskoro.

Ešte začiatkom 20. storočia bolo mnoho parožkov na povalách horární, odkiaľ sa predávali výrobcom gombíkov. Starý gróf Sztarayi, majiteľ lesov v okolí Vihorlatu, údajne ešte v tridsiatych rokoch 20. storočia nemal záujem o poľovanie na srnce ani o ich trofeje a bol rád, ak mu horári alebo poľovnícky hosť poslali nejakého srnca do kuchyne. Zbierky srnčích trofejí, vyobrazené na starých fotografiách boli len v niektorých šľachtických sídlach, napr. v zámku v Toporci, a boli výnimkou. Podobne výnimočný bol aj záujem grófa Walderodeho o srnčie abnormality. Údajne prikázal svojim horárom strieľať z flóbertiek drobným brokom srncom do rastúcich parožkov, ktoré boli v lyku, čo malo vyvolať tvorbu abnormalného parožia. Začiatkom 30. rokov J. KOMÁREK (1931) prvýkrát publikoval názor, že by sa srnčia zver nemala chovať a loviť len pre mäso a úžitok zo zveriny, ale srnec by sa mal loviť predovšetkým pre trofej, ktorú poskytujú silné, krásne vyvinuté parožky. Následne bol chov i lov srnčej zveri postupne orientovaný na dosahovanie kapitálnych trofejí, predovšetkým prostredníctvom selektívneho alebo výradového odstrelu. Ten bol zameraný na odstrel mladých srncov so slabými paroškami a ponechanie nádejných jedincov do veku kulminácie trofejí. Podľa zásad, ktoré publikoval F.v. RAESFELD (1920) bolo potrebné odstrániť z chovu nekvalitné srnce čo najskôr, aby sa nezúčastnili ruje a kvalitné ponechať čo najdlhšie, aby mali čo najviac potomstva. Vychádzal zo skutočnosti, že srnce ulovené v 9. roku svojho života zanechávajú po sebe dvakrát viac potomstva ako srnce ulovené v 4. roku. Po analýze prvých výsledkov v chove srnčej zveri u nás, v ktorom sa uplatnili spomenuté zásady podľa F.v. Raesfelda, napísal V. RICHTER (1976), že trofejový fond srnčej zveri nebol u nás na takej úrovni ako v iných krajinách, najmä pre neodborné plánovanie a nedisciplinované vykonávanie odstrelu. Vysokohodnotné trofeje pokladal len za náhodné úlovky a nie za výsledok cieľavedomého chovu.

2. Trofeje

Koncom 19. a začiatkom 20. storočia, na prvých medzinárodných poľovníckych výstavách (vo Viedni bola r. 1873, v Budapešti v r. 1902) bolo ešte málo srnčích trofejí z územia Slovenska. Tzv. hon na trofeje začal medzi poľovníkmi, najmä lepšie situovanými, po svetovej poľovníckej výstave, uskutočnenej v Berlíne, r. 1937.

Kapitálne srnčie trofeje pochádzali z voľných poľovníckych revírov, pretože vo zverniciach sa dovtedy nepodarilo vychovať srnce s veľmi kvalitnými paroškami. Potvrdili to výsledky chovu F. Voghta v Děčínskom Sněžníku v tridsiatych rokoch 20. storočia, zameraného na výskum vplyvu krmenia na hmotnosť zveri a kvalitu parožia. Závislosť kvality parožia od kvality krmiva bola výraznejšia pri jeleňoch ako pri srncoch.

Na výstave usporiadanej predtým vo Viedni r. 1910 boli najlepšie srnčie parožky z Poľska, kde bol v revíri

Nienadowa ulovený srnec, ktorého parožky získali neskôr 196 bodov CIC. Na výstave v Berlíne r. 1937 boli trofeje už hodnotené metódou CIC, ktorú predtým (r. 1927) navrhol Bieger. Dovtedy sa trofeje síce merali a vážili ale posudzovali sa individuálne, predovšetkým podľa vzhľadu. Najkrajšie trofeje získali na spomenutej výstave čestné štítky. Tam boli prvýkrát vystavené aj trofeje srncov ulovených na Slovensku, z ktorých boli najlepšie parožky srnca, ktorého ulovil L. Cebrian (Hubaj) v Mošovciach v r. 1889, ohodnotené 175,3 bodmi CIC a získali čestný štítok. Z býv. ČSR tam bolo vystavených 28 srnčích parožkov, z ktorých bolo 22 zo Slovenska. Z Maďarska bolo na výstave 92 srnčích parožkov (8 získalo čestný štítok). Z nemeckých revírov bolo 171 (15 získalo čestný štítok), z Rumunska 82 (13 s čestným štítkom), z Poľska 76 (15 s čestným štítkom), zo Švédska 28 (16 s čestným štítkom), z Rakúska 10, z ktorých jedno parožie získalo čestný štítok. Parožkov zo Švédska síce mnoho nebolo ale viac ako polovica z nich dostala čestný štítok, čo naznačovalo, že tamojšia srnčia zver je veľmi kvalitná. To sa potvrdilo aj na následných poľovníckych výstavách. Švédske srnce dominovali aj na povojnovej výstave v r. 1954 v Dusseldorfe, kde bolo najlepšie švédske srnčie parožie ohodnotené 174,6 bodmi CIC. Ale na výstave v Novom Sade v r. 1967 už boli lepšie maďarské srnce, z nich srnec ulovený v r. 1965 L. Cseterim bol najlepším srncom výstavy ohodnotený 228,68 bodmi CIC. Druhé miesto patrilo srncovi ulovenému v Poľsku, ktorého parožky získali 192,28 bodov CIC. Na svetovej poľovníckej výstave v Plovdive (r. 1981) ešte dominoval maďarský srnec ale objavili sa tam aj dve silné rumunské trofeje ohodnotené viac ako 200 bodmi CIC.

O rok neskôr ulovil R. H. Stejnward vo Švédsku srnca, ktorého parožky získali 246,9 bodov CIC. Ostali svetovým rekordom do r. 2006, kedy T. Trovbridge ulovil vo Veľkej Británii srnca, ktorého parožky boli ohodnotené 275,65 bodmi CIC.

Podľa viacerých literárnych údajov je súčasné poradie najkvalitnejších srnčích trofejí nasledovné:

- 1) srnec ulovený vo Veľkej Británii, r. 2006, parožie ohodnotené 275,65 bodmi CIC.
- 2) srnec ulovený vo Švédsku r. 1982, ohodnotený v Dubrovníku r. 1983 na 246,90 bodov CIC.
- 3) srnec ulovený v Maďarsku r. 1975, ohodnotený v Budapešti r. 1996 na 231,53 bodov CIC.

Najlepší slovenský srnec sa umiestnil na 10. mieste svetovej tabuľky, bol ulovený r. 2004, v lokalite Ďulov dvor (okres Komárno) ohodnotený na výstave v Nitre r. 2005 214,10 bodmi CIC. Druhé miesto patrí srncovi ulovenému v Cerove (okr. Krupina) r. 2007, ohodnotenému na výstave v Bratislave r. 2011 na 210,00 bodov CIC. Tretie miesto obsadila trofej srnca uloveného r. 2003, v Iži (okr. Komárno) ohodnoteného na výstave v Nitre r. 2005 na 197,10 bodov CIC.

V časopise Wild u. Hund sa objavila v r. 2009 správa o mimoriadnej trofeji srnca uloveného v Srbsku, v pro-

vincii Vojvodina. Trofej má mnoho nepravidelných výsad a pokladaná je za abnormitu, predbežne ohodnotenú (po zrážke na vzhľad) 277,16 bodmi CIC. Následne však bola uverejnená fotografia tohto srnca v ohrade – tajne vyhotovená pred jeho ulovením, z čoho bolo možné usúdiť, že srnca vykrmili pravdepodobne v uzavretom priestore, v inom štáte a doviezli na miesto ulovenia. Hodnotiaca komisia preto svetový rekord neuznala. Z uvedeného a iných publikovaných správ však vyplýva, že je možné modernejšími, sofistickovanými metódami a upraveným krmivom dosiahnuť nielen väčšiu hmotnosť zveri ale aj vyššiu kvalitu srnčích trofejí ako sa podarilo približne pred 70. rokmi F. Voghtovi.

Rekordný anglický srnec bol ulovený v poľovnom revíri Dorset pri Didlington, kde bolo ulovených viac silných srncov. Ich trofeje sú ťažké, charakteristické krátkymi pučnicami a hrubými, čiastočne zdeformovanými ružicami. Veľká hmotnosť parožia bola podľa anglických vedcov podmienená trvalým prísunom potravy obsahujúcej dostatok bielkovín, súčasne i vápnika a fosforu. Vápnik a fosfor je deponovaný v dlhých kostiach, odkiaľ sa odčerpáva v čase paroženia. Potrebný plynulý prísun bielkovín je pri veľkoplošnom poľnohospodárstve problematicky, pretože na poliach nezostávajú zvyšky obilia, ktoré sú ich zdrojom. V oblasti je však veľmi intenzívny chov bažantov, ktoré sú prikrmované v čase paroženia srncov obilninami a srnca tieto využívajú. Pšenica síce nie je veľmi vhodná potrava pre srnčiu zver ale ak sa kombinuje a odhrýzaním vetvičiek drevín môže pozitívne ovplyvniť kvalitu srnčieho parožia. Súčasne s dobrou výživou sa zdôrazňuje aj význam miernych zím podmienených teplým golfským prúdom.

Najsilnejšie švédske srnca, medzi nimi i srnec, ktorý je v súčasnosti na druhom mieste svetového rebríčka pochádzajú z južného Švédska, z relatívne malej oblasti, ktorú charakterizujú piesočnaté pôdy bohaté na minerálne látky a relatívne mierne podnebie.

V Maďarsku sa vyskytujú kapitálne srnca na veľkom území. Je to najmä východné Maďarsko, územie na východ od rieky Tisa ale aj revíry v Malej nížine vyskytujúce sa od Neusiedlerského jazera po chorvátske hranice. Prevláda v nich poľnohospodárska pôda, na ktorej sa pestujú najmä obilniny súčasne sa vyskytujú početné malé lesíky, remízky a kroviny. Biotopy tamojšej srnčej zveri sú charakteristické dobrou úživnosťou a relatívne priaznivým podnebím. Kvalita trofejí je podmienená do značnej miery aj profesionálnou starostlivosťou o zver súvisiacou s komerčnými záujmami vlastníkov, resp. nájomcov poľovných revírov.

3. Slovenské kapitálne srnca

Lokality, na ktorých boli ulovené kapitálne srnca sa v priebehu 20. storočia menili. Srnca, ktorého parožie bolo vystavené r. 1937 v Berlíne ulovil L. Cebrian (Hubaj) r. 1889 v pohorí Veľkej Fatry. Neskôr v ďalších desaťročiach boli kapitálne srnca ulovené prevažne v hor-

ských zalesnených oblastiach stredného, severného a východného Slovenska (Poľana, Vysoké Tatry, Oravská Magura a i.) ale tiež na Krupinskej planine a v Štiavnickom pohorí. Od päťdesiatych rokov 20. storočia sa začali vyskytovať silné srnca aj v nížinách južného, juhozápadného i juhovýchodného Slovenska, napr. v okolí Dunajskej Stredy, Komárna a Nových Zámkov, Rimavskej Soboty a Lučenca aj v kotlinách, napr. v Liptovskej kotline a inde. Ich výskyt nadväzoval na rozširovanie srnčej zveri zo zalesnených častí krajiny na poľnohospodárske pozemky a narastanie stavov poľnej srnčej zveri. Štyri opísané oblasti Slovenska sú charakteristické úlovkami kapitálnych srncov ale tiež rozdielnym vývojom stavov a kvality trofejí srnčej zveri.

3.1. Sitnianske srnca

V tridsiatych rokoch, kedy začal narastať záujem o trofeje kapitálnych srncov boli vyhľadávané najmä poľovné revíry v okolí Sitna a sitnianske srnca sa stávali legendou. O ich popularitu sa zaslúžil J. Komárek, profesor zoológie na pražskej Karlovej univerzite, ktorý v sitnianskych revíroch často poľoval a tamojšie srnca opísal ako „najkrajšie aké si dokážeme predstaviť“. Neskôr však napísal, že sitnianske srnca až príliš vychvaľoval, čo vyvolalo o ne zvýšený záujem „mocných“, ktorí mu neskôr neumožnili poľovať v srdci sitnianskeho revíru len na jeho okrajoch. Ale aj s tým bol spokojný, lebo i tam boli srnca so silným parožím. Aj neskôr bola poľovačka na sitnianske srnca vyhľadávaná, hoci bola umožnená len malému okruhu vyvolených.

Prvý kapitálny srnec bol ulovený v sitnianskom revíri r. 1925 J. Štrkulom, jeho parožie bolo ohodnotených 133,70 bodmi CIC (RICHTER, 1967). Doteraz najsilnejší sitniansky srnec bol ulovený v r. 1939 G. Weisom a jeho parožky boli ohodnotených 144,75 bodmi CIC (RICHTER, 1976). Predtým však boli uvádzané rozdielne výsledky ich hodnotenia. KULICH (1957) uviedol hodnotu 155,7 bodov CIC, RICHTER (1967) hodnotu 148,58 b. CIC. Rozdielne hodnoty boli uvádzané aj pri iných srnčích parožkoch (VALTÝNI, 2010), preto v ďalšom texte nevenujeme pozornosť presným bodovým hodnotám a za kapitálne pokladáme „medailové“ srnca, ktorých parožie má hodnotu 105 bodov CIC a väčšiu.

Sitniansky poľovný revír je súčasťou Sitnianskej vrchoviny s dominantným Sitnom (1 009 m n. m.) – najvyšším vrchom Štiavnického pohoria. Horninové podložie vytvárajú prevažne pyroxenické andezity a ich tufy a tufity, charakteristické rozdielnou tvrdosťou a odolnosťou voči vodnej erózii.

V dôsledku toho bol vytvorený rozčlenený reliéf s náhornými plošinami ukončeným strmými svahmi viacerých dolín. Územie bolo ešte v polovici minulého storočia prevažne zalesnené pôvodnými drevinami, lokálne prerušované zatrávnenými plochami a oráčinami, resp. malými vidieckymi sídlami a lazmi. Z floristického hľadiska je územie charakteristické inverziou vegetačných

pásiem, súčasne stretávaním sa teplomilných a typických horských floristických prvkov. Prevažia listnatých drevín, najmä dubov a bukov poskytovala srnčej zveri dostatok žaludov a bukvy, mäkké listnáče rakyty, osiky, a i., vyskytujúce sa prevažne na lesných okrajoch – dostatok odhryzu. Susediace lúčne porasty živných kvetnatých lúk, boli často lemované po okrajoch ostružinami – černicami, významnými regulátormi rozvoja bakteriálnej flóry v zažívacom trakte zveri v zime. Geografická poloha, nadmorská výška a na ne nadväzujúci svetelný pôžitok s dostatkom slnečného svitu v zime, boli pokladané v minulosti za ideálny biotop srnčej zveri.

Poľovný revír Sitno patrilo od 17. storočia šľachtickej rodine Koháry-Coburgovskej a jeho posledným vlastníkom bol Ferdinand Coburg, neskorší bulharský cár. Ten poľoval vo svojom sitnianskom revíri najmä po r. 1918, kedy bol zosadený z trónu a až do r. 1944 sa zdržiaval vo Sv. Antone. Ale pred poľovačkami na srnce v sitnianskom revíri uprednostňoval poľovačky na hlucháne a jelene v okolí svojho bývalého kaštieľa v Pustom Poli pri Vernári. Napriek tomu bola poskytovaná srnčej zveri, ktorá v sitnianskom revíri prevládala, dôkladná ochrana, hoci v zime nebola prikrmovaná. C. Šálek (1935) napísal, že začiatkom 30. rokov nebolo v sitnianskom revíri ani jedno krmidlo. Následne vyhotovil štyri krmidlá, umiestnil ich k soliskám a naplnil kvalitným senom. Ale srnčia zver nebrala seno ani v krutej zime. Povyťahovala ho z krmidiel a použila ako stelivo ležovísk na snehu. Zhrýzala blízky dubový nálet a mladé dubové kultúry, vyčnievajúce zo snehu. Preto horári neskôr predkladali srnčej zveri otiepy malinčia a ostružín, zotínali osiky a rakyty a pri soliskách občas nasypali ovos. Spôsob poľovania na srnce so psami po 15. auguste pravdepodobne prispel ku zvyšovaniu kvality trofejí. Vysvetľovalo sa to jednak tým, že najkvalitnejšie srnce neboli vystrieľané pred rujou, ktorej sa mohli zúčastniť a svoje kvality prenášať na potomstvo, aj zvýšeným tlakom psov na zver, ktorá bola nútená pohybovať sa na veľkom priestore, pričom sa miešali a následne pářili nepríbuzné jedince. Taký spôsob poľovania bol pokladaný za prostriedok zvýšenia stupňa dedičnej premenlivosti a tým i heterozygotnosti a nadväzného zlepšovania kvality parožia.

Neskôr sa pre rodinné spory coburgovský majetok veľmi zadĺžil, v r. 1928 ho prevzal štátny pozemkový úrad, poľovnícky ho užívali štátne lesy a potom sa zmenil aj spôsob poľovania. Poľovnícky tlak na kapitálne srnce pokračoval aj v tridsiatych a štyridsiatych rokoch minulého storočia. Hoci údaje o úlovkoch a ich kvalite nie sú presné, podľa dostupných záznamov o úlovkoch srnčej zveri v revíroch Štátnych lesov v Banskej Bystrici usudzujeme, že sa pri poľovaní na srnčiu zver uplatňoval v značnej miere prirodzený výber. V päťdesiatych rokoch (r. 1953) boli sitnianske revíry vyhlásené za poľovnícku rezerváciu a v r. 1964 bolo územie vyhlásené za Chránenú poľovnú oblasť (spolu s ochranným pásmom mala výmeru 4 734 ha). V r. 1983 bol vytvorený „vy-

hradený poľovný revír“ s rozlohou 3 641 ha a do užívania ho dostal Výskumný ústav lesného hospodárstva vo Zvolene. Po r. 1993 sa Sitno stalo opäť režijným revírom štátnych lesov.

Organizačné opatrenia mali prispieť k zlepšeniu trofejovej kvality srncov, ktorá začala v povojnových rokoch upadať, v skutočnosti boli kontraproduktívne. Po vyhlásení Sitna za poľovnícku rezerváciu trofej nebola majetkom lovca. Preto časť poľovníckeho personálu prestala mať záujem o poľovanie, iná časť zatajovala úlovky. Podľa analytickej štúdie VÚLH vo Zvolene niekoľko silných, neprihlásených srncov ulovili nielen horári a zverozrážcovia, ale parožie kapitálneho srnca si „potichu“ odniesol aj jeden vtedajší minister a v nasledujúcom roku iný verejný činiteľ. Medzi horármi sa hovorilo aj o ďalších vynikajúcich trofejoch, ktoré neboli nikdy zverejnené. Po r. 1983 síce prestala platiť zásada o vlastníctve trofejí, no mnoho kapitálnych srncov už v revíri nebolo. Po veľkom úsilí sa v r. 1987 podarilo uloviť srnca, ktorého parožie bolo ohodnotených 129 bodmi CIC. Neskôr ešte ulovil zverozrážca, tzv. dokumentačného srnca, ktorého parožky získali 131 bodov CIC a bol posledným kapitálnym srncom uloveným v sitnianskom revíri. Podľa literárnych údajov (RICHTER, 1976) sa ulovilo v okolí Sitna do r. 1945 osem srncov s parožím ohodnotením nad 130 bodov CIC, po roku 1945 to boli len dva srnce.

Určiť jednoznačné príčiny postupného znižovania kvality trofejí sitnianskych srncov je zložité kvôli viacerým dôvodom, najmä pre nedostatok spoľahlivých údajov o početnosti a štruktúre stavov zveri v revíri a ich zmenách v jednotlivých rokoch, no i pre nedostatok hodnoverných údajov o odstrele a úhyne. Napriek tomu je možné poukázať aspoň na niektoré pravdepodobné príčiny: Začiatkom tridsiatych rokov minulého storočia bol v sitnianskych revíroch relatívny dostatok silných dospelých teritoriálnych srncov, ktoré sa uplatňovali v procese rozmnožovania, pretože sa na ne predtým poľovalo až po skončení ruje. Neteritoriálne mladé srnce odchádzali na vzdialenejšie lokality, kde si hľadali voľné miesta vhodné pre svoje budúce teritórium, čím prispievali k výmene génov medzi jednotlivými populáciami a k zvýšeniu stupňa heterogenity. Neskôr, keď sa odstreľom silne zasiahlo do tejto skupiny mladých srncov, znížil sa stupeň heterogenity populácie a s ním spojená kvalita parožia. Podobne sa prejavili aj odstrely kapitálnych teritoriálnych srncov pred rujou. Ich teritórium potom obsadili jednoroké, príbuzné srnce, ktorých staré srnce trpeli vo svojej blízkosti, a tie sa následne pářili s príbuznými srnami. V súvislosti s tým prichodí spomenúť rozporuplné konštatovanie prof. Komárka: Vo svojej publikácii r. 1931 kritizoval príliš vysoký odstrel srncov na jar pred rujou, pretože to vedie k poklesu kvality srncov. V neskôr vydannej publikácii (r. 1955) však opísal jarňú poľovačku na srnce ako jeho „najkrajšie poľovnícke dni“ a zrejme ju v praxi aj uplatňoval. Okrem toho po mnohoročných skúsenostiach so srncami, skrytými po

celý rok v lese, ich mohol dobre vidieť a pozorovať len na jar. A ďalej napísal: „Len z jari bola príležitosť dostať sa na kobyľku tým najlepším“. Zvýšený poľovnícky tlak a snahy uloviť čo najsilnejšie srnce často zapríčinili aj úlovky dospievajúcich, nádejných jedincov pred kulmináciou ich parožia. Súčasne sa začal uplatňovať nový systém plánovania odstrelu, charakteristicky veľkým, približne 50 %-ným podielom mladých jednoročných srncov na celkovom odstrel. Postupne sa znižovala ich početnosť a neskôr nebolo dosť ani starších srncov, pretože boli ulovené v mladom veku. Zhoršila sa nielen veková a sexuálna štruktúra kmeňových stavov, ale i genetický základ a následne i trofejová kvalita srncov. V druhej polovici 20. storočia sa výrazne zhoršila aj kvalita biotopov. Boli to najmä priemyslové exhaláty prinášané do sitniarskych revírov prevládajúcimi severo-západnými vetrami z hlinikárne v Žiari. Do pôdy kvalitných srnčích biotopov sa tak dostalo množstvo cudzodých látok vrátane ťažkých kovov, ktoré sa presunuli rastlinnou potravou do organizmov srnčej zveri a negatívne ovplyvnili jej zdravotný stav i kvalitu parožia.

3.2. Srnce Podunajskej nížiny

Podunajská nížina je rozsiahlou krajinnou oblasťou na juhozápade Slovenska, rozčlenenou na niekoľko krajinných celkov. Má rozlohu približne 650 tis. ha. Podunajská rovina, v ktorej sa nachádza okres Komárno, vrátane biotopov viacerých kapitálnych srncov, ktoré tam boli ulovené, je rovinný krajinný celok v juhozápadnej časti Podunajskej nížiny. Na severo-západe susedí s Malými Karpatami, na severo-východe s Podunajskou pahorkatinou, na juhu a juho-západe s Maďarskom a Rakúskom. Klimaticky patrí, s výnimkou severo-západnej časti Žitného ostrova, k najsuchšiemu a najteplejšiemu typu klímy Slovenska. Je to teplý a suchý klimatický okrsok s miernou zimou a relatívne dlhým slnečným svitom. Z pôvodných lesných spoločenstiev, ktoré prevládali v minulosti sa zachovali len zvyšky. Najvýznamnejšie sú lužné lesy na recentných agradačných valoch Dunaja, ktoré sa miestami zachovali aj pozdĺž Malého Dunaja, Váhu a Nitry. Na vlhkejších miestach v nich prevládajú vrby a topole, na suchších lokalitách sa vyskytujú prevažne duby, bresty a jasene. Poľnohospodárstvo charakterizuje v západnej časti obilninársko-repársky výrobný typ s prevahou pestovanej kukurice, vo východnej časti je to repársko-obilninársky typ poľnohospodárskej výroby s prevládajúcim pestovaním pšenice, jačmeňa, cukrovej repy a kukurice. Už niekoľko desaťročí sa uplatňuje v Podunajskej nížine veľkoplošné poľnohospodárstvo, ktoré podmienuje vznik osobitnej ekofory poľnej srnčej zveri. Podľa HELLA *et al.* (2009) jarne kmeňové stavy srnčej zveri sa zvýšili od r. 1998 zo 14 478 ks na 21 159 ks v r. 2007, čomu zodpovedalo približne 32 ks na 10 km².

V jednotlivých okresoch boli značné rozdiely, od 19 ks do 41 ks na 10 km². Úlovok v r. 2007 bol 4 324 ks

srnčej zveri, pričom autori poukázali na veľký rozdiel medzi jarným kmeňovým stavom a úlovkom, súčasne na pravdepodobnosť, že sa mnoho zveri ulovilo ilegálne. Zo sexuálnej štruktúry lovu vyplynul nepriaznivý pomer pohlavia v populáciách, v ktorých mala prevahu samičia zver.

V niektorých okresoch boli zistené veľké úhyny, najmä srnčiat a mladej zveri. Zo zastúpenia jednotlivých vekových tried v úlovkoch srncov vyplynulo, že kapitálnych úlovkov mohlo byť viac, keby sa zavčasu nevystrieľalo príliš mnoho mladých, jednoročných srncov. V dôsledku toho bol zistený v revíroch nedostatok dospelých srncov.

Medailové srnčie trofeje z Podunajskej nížiny sa prvýkrát objavili na výstavách začiatkom 60. rokov 20. storočia, konkrétne na výstave vo Florencii r. 1964 srnec ulovený v Nesvadoch pri Komárne bol ohodnotený 178,33 bodmi CIC. Neskôr boli ulovené aj ďalšie kapitálne srnce v nížinných revíroch juhozápadného Slovenska. Doteraz najkvalitnejšia srnčia trofej Slovenska bola získaná v poľovnom revíri Ďulov dvor, okres Komárno, bola ohodnotená na Národnej výstave v Nitre r. 2005 na 214,10 bodov CIC. V okrese Komárno boli ulovené viaceré kapitálne srnce, a to v poľovnom revíri Iža, parožie srnca ohodnotené 197,0 b. CIC, v revíri Bohatá – 173,05 b. CIC, Moča – 166,53 b. CIC, Zemianska Olča 163,93 b. CIC. Ďalšie kapitálne srnce boli ulovené v okrese Galanta, poľovný revír Trstice, srnec s parožím ohodnotením na 179,30 b. CIC, v okrese Nové Zámky, v poľovnom revíri Mužľa, srnec, ktorého parožky boli ohodnotené v Bratislave, r. 2011 na 165,10 b. CIC.

Rozširovanie srnčej zveri v poľných revíroch slovenských nížin v 70. rokoch minulého storočia bolo podmienené zmenami v poľnohospodárstve, najmä zavedením veľkoplošného obhospodarovania pôdy, vytváraním veľkých honov a zmenou štruktúry poľnohospodárskej krajiny. Veľké plochy ozimín umožňujú v zime dobrý rozhľad a včasný únik pred nebezpečenstvom. Neskôr, v lete porasty obilia, kukurice a slnečnice vytvárajú dobrý kryt, rozptýlená krovitá a stromová vegetácia pri tokoch a melioračných kanáloch predstavuje popri úkryte aj spestrenie potravy. Kvalitu trofejí priaznivo ovplyvňuje najmä dlhé vegetačné obdobie, dostatok slnečného svitu v čase paroženia, a lokálne i ponuka dostatku kvalitnej potravy. Na druhej strane zdravotný stav zveri negatívne ovplyvňuje repka olejnatá, pestovaná na veľkých lánoch, ktorú zver konzumuje v jeseni a v zime. Hoci počas svojho fylogenetického vývoja srnčia zver nebola stepnou zverou, prispôsobila sa zmenám poľnohospodárskej krajiny a podmienkam súčasnej kultúrnej stepi, v ktorej sa vytvorili dobré podmienky pre jej reprodukciu.

Pre poľnú srnčiu zver je charakteristické vytváranie veľkých čried v zimnom období. Čriedu spravidla vedie stará srna. Zloženie čriedy nie je stabilné, mení sa, prichádzajú do nej aj cudzie jedince. Na jar sa čriedy

rozpadnú ale niektoré srnce, pôvodom zo vzdialeného okolia zostanú v blízkosti zimných stanovíšť, dochádza k prelínaniu populácií, k zvýšeniu ich genetickej variability a heterozygotnosti. So zreteľom na veľkú plochu biotopov je hustota zveri spočiatku malá, čím sa znižuje možnosť blízkej príbuzenskej plemenitby. Ale neskôr, najmä ak sa systematicky loví príliš mnoho srncov a šetria sa srny, na procese rozmnožovania sa stále viac podieľajú mladé príbuzné srnce a môže dochádzať k blízkej príbuzenskej plemenitbe. Homozygotne jedince sú potomkami príbuzných predkov, heterozygotne pochádzajú zo spojenia nepríbuzných rodičov. Genetická heterozygotnosť, ktorá v populáciách poľnej srnčej zveri spočiatku prevláda, v porovnaní s homozygotnými jedincami podmieňuje väčšiu telesnú hmotnosť aj mohutnejšie parožia. Heterózný efekt sa priaznivo prejavuje na telesnom vzraste i na tvorbe parožia. A naopak inbrídíngová depresia, podmienená opakovanou blízkou príbuzenskou plemenitbou, vyvolá zhoršenie kvality trofejí.

3.3. Srnce Liptovskej kotliny

Liptovská kotlina je morfológická zníženina rázu kotlinovej pahorkatiny, ohraničená takmer po celom obvode vysokými pohoriami – na juhu sú to Nízke Tatry, na západe Veľká Fatra, na severe Chočské vrchy a Tatry, na východe je otvorená oproti Popradskej kotline. Jej dĺžka je približne 60 km, priemerná šírka je 11 km a plocha asi 600 km². Charakteristické je v nej striedanie plochých chrbtov s plytkými dolinami Váhu a jeho prítokov. Výškové rozdiely medzi jej jednotlivými časťami sú spravidla v rozmedzí 30 m až 150 m, len výnimočne presahujú 200 metrov. Nadmorská výška je v rozmedzí od 470 m n. m. (niva Váhu pri Ružomberku) do 900 m n. m. (na severo-východných okrajoch). Územie do nadmorskej výšky asi 650 m n. m. patrí do mierne teplej klimatickej oblasti, ostatné vyššie polohy do mierne chladnej oblasti. Na flyšovom podklade a deluviálnych pôdach prevládajú listnato-ihličnaté lesy, v ktorých bol pôvodne zastúpený smrek, dub letný, lipa malolistá, borovica lesná a smrekovec. Buk a hrab sa vyskytovali len ojedinele. Na chladných severných svahoch prevládajú smrekové lesy, ale na karbonátovom podloží sa vyskytujú prevažne porasty borovice lesnej. Na alúviách vodných tokov sa vyskytujú zvyšky jelšovo-jaseňových a vrbových lesov s vrbou purpurovou a jelšou sivou. V Liptovskej kotlině prevláda subtyp poľnohospodárskej krajiny s oráčninovými a trávnatými kultúrami, od šesťdesiatych rokov minulého storočia výrazne ovplyvnený veľkoplošným poľnohospodárstvom, spojeným s tzv. melioráciami a rekultiváciami poľnohospodárskej pôdy, čiže odvodňovaním zamokrených lokalít a lokálnym odstraňovaním rozptýlenej vegetácie.

Do Liptovskej kotliny sa začala srnčia zver intenzívne rozširovať koncom sedemdesiatych rokov minulého storočia. Biotopy srnčej zveri v Liptovskej kotlině sa od-

lišujú od biotopov poľnej srnčej zveri nížin a pahorkatín juhozápadného Slovenska, a to nielen v nadmorskej výške a nadväzujúcej klimatickej charakteristike, ale tiež v prevládajúcom rastlinstve a štruktúre krajiny. Napriek tomu bolo možné pozorovať určitú podobnosť medzi spomenutými oblasťami vo vývoji početnosti i kvality parožia srnčej zveri. Podľa J. RADÚCHA (1998) poľné a leso-poľné populácie srnčej zveri na území Liptova pred rokom 1945 nejestvovali. Srnčia zver migrovala do polí za potravou z okrajov lesných porastov hraničiacich s poľom, ale v poli trvalo nezostávala. Po náraste stavov jelenej zveri v 70. a 80. rokoch minulého storočia v okolitých horských revíroch a po zmene spôsobov obhospodarovania lesov, najmä po obmedzení veľkosti rúbanísk, začala srnčia zver osídľovať Liptovskú kotlinu. Tam vtedy vznikali relatívne veľké lány poľnohospodárskych plodín, v ktorých našla srnčia zver dobrý úkryt, kvalitnú potravu a pokoj. Napriek lokálnym rekultiváciám zostal celkový ráz Liptovskej kotliny v podstate zachovaný.

O vývoji tamojších stavov srnčej zveri môžeme usudzovať z údajov o úlovkoch srncov, osobitne srncov, ktorých parožia bolo ohodnotených medailami, v období od r. 1987 do r. 1997. J. Radúch vo svojej štúdiu uviedol, že počas 11 rokov bolo v Liptove ulovených 1 295 srncov, z čoho bolo 58 (4,5 %) medailových (5 zlatých, 27 strieborných, 26 bronzových). Podiel v jednotlivých rokoch kolísal od 2 % do 7,7 %. Počet úlovkov sa zvyšoval do r. 1995, potom postupne klesal. Po kulminácii úlovkov klesalo nielen množstvo ulovených srncov, ale i kvalita ich parožkov. Zo sporadicky publikovaných údajov iných autorov vyplýva, že v r. 2005 bolo ulovených 96 srncov, ale parožia ani jedného z nich nedosiahlo bodovú hodnotu väčšiu ako 105 b. CIC. (F. JAROŠ, 2006). Predtým v r. 2004 bol ulovený v PZ Kriváň srnec, ktorého parožia bolo ohodnotených 160,45 bodmi CIC, čo bola dovtedy najväčšia bodová hodnota parožia srnca uloveného v Liptove. Podľa publikovanej správy bol spomenutý úloвок „viac-menej náhodný“. Z ďalších publikovaných údajov vyplýva, že z 84 medailových srncov ulovených v Liptove po r. 1945 do r. 1997 malo 54 (64 %) vek zodpovedajúci druhej vekovej triede, z čoho jeden bol dvojročný (111,50 b. CIC), osem srncov bolo trojročných a zostávajúcich 45 srncov bolo štvorročných a päťročných. Analýzou pravdepodobnej príbuznosti desiatich medailových srncov ulovených v jednom poľovnom revíri (Baranec) počas 15 rokov, od r. 1980 do r. 1995 (pozri tab. 1 v citovanej štúdiu J. Radúcha) sme zistili, že ulovené srnce patrili pravdepodobne do jednej genealogickej línie, ktorá následne zanikla. Srnce kvalitného genofondu boli vystrieľané. Hoci príčin spomenutého nepriaznivého vývoja srnčej populácie v Liptovskej kotlině bolo pravdepodobne viacej, sústavné a silné zásahy do dospievajúcich, zväčša teritoriálnych srncov so silným parožím boli rozhodujúce pre následné systematické znižovanie kvality srnčieho parožia.

3.4. Srnce Krupinskej planiny

Krupinská planina je orografickým celkom rázu zvlenej náhornej plošiny s niekoľkými výraznými dolinami, o rozlohe približne 750 km². Jej väčšia časť patrí do okresu Krupina, v ktorom majú poľovné revíry výmeru 52 380 ha, a predstavujú približne 70 % celkovej rozlohy planiny. Zvyšok, okrem nepoľovných plôch patrí do okresu Veľký Krtíš. Na severo-západe hraničí so Štiavnickými vrchmi, na severe s Javorím, na juhu s Juhoslovenskou kotlinou a na západe s Podunajskou pahorkatinou. Blízkosť teplých dolín a širokej nivy Ipľa ovplyvňuje klímu, najmä vyvýšených prvkov reliéfu, teplými konvekčnými prúdmi. Najnižším miestom je niva rieky Krupinice pri Horných Turovciach 142 m n. m., najvyšším miestom je kopaný závoz 775 m n. m. Horninovým podložím sú pyroxenické andezity, resp. andezitové tufy, v údoliach vodných tokov sa vyskytujú nivné sedimenty a v najnižších častiach Bzovíckej pahorkatiny spraše a sprašové hliny.

Pôvodnými rastlinnými spoločenstvami boli dubovo-hrabové lesy s enklávami dubovo-cerových lesov, v údoliach riek to boli nížinné lužné lesy. V súčasnosti prevládajú v nižších polohách xerotermné dúbavy, hrabové dúbavy a dubovo-cerové lesy, vo vyšších polohách bukové dúbavy a kvetnaté bukové lesy. Pozdĺž vodných tokov sa vyskytujú jaseňovo-brestové a jelšové porasty.

Približne 40 % územia Krupinskej planiny je poľnohospodárska krajina s roztrúsenými sídlami, reprezentujúca typ lesohospodársko-poľnohospodárskej krajiny. Jej charakter bol po stáročia formovaný roľníctvom, koncom päťdesiatych rokov minulého storočia výrazne ovplyvnený kolektívizáciou poľnohospodárskej pôdy. Tá bola spojená so zväčšovaním výmery poľnohospodárskych pozemkov a úbytkom rozptýlenej stromovej a krovinatej vegetácie. Neskôr dochádzalo k postupnému opúšťaniu pozemkov nevhodných pre poľnohospodárske mechanizmy a k ich následnému pustnutiu a zarastaniu plevelnou alebo krovinatou vegetáciou. V posledných troch desaťročiach minulého storočia bolo typické aj postupné vyľudňovanie oblastí, podľa literárnych údajov (JANČOVÁ, 2009) od r. 1970 do r. 2001 sa zmenšil počet obyvateľov o 27 %.

Prvá písomná zmienka o kapitálnom srncovi ulovenom na Krupinskej planine je z r. 1967, kedy bol ulovený v poľovnom revíri Nenince srnec, ktorého parožie bolo ohodnotené 130,60 bodmi CIC. Najkvalitnejší srnec Krupinskej planiny bol ulovený v r. 2007 v revíri Cerovo, jeho parožky boli ohodnotené 210,00 bodmi CIC a v súčasnosti je druhým najsilnejším srncom Slovenska. Druhý najsilnejší srnec Krupinskej planiny bol ulovený v poľovnom revíri Horné Mladunice v r. 1991, jeho parožky boli ohodnotené 178,53 bodmi CIC a tretí najlepší srnec bol ulovený v revíri Obeckov, jeho parožky ohodnotili na 175,83 bodov CIC. Do konca roka 2009 bolo na Krupinskej planine ulovených 23 srncov s parožím ohodnoteným na viac ako 130 bodov CIC, ale

sedem z nich bolo hodnotené len okresnými komisiami na chovateľských prehliadkach preto výsledné bodové hodnoty môžu byť iné. Napriek tomu môžeme konštatovať, že kvalita srncov na Krupinskej planine je veľmi dobrá, čo naznačuje nasledovné porovnanie.

Porovnali sme údaje o odstrele srncov na území Slovenska publikované J. HALASOM (2010) s údajmi uvádzanými v katalógoch chovateľských prehliadok v okrese Krupina v rokoch 2007, 2008, 2009. Pretože poľovné revíry v okrese Krupina predstavujú približne 70%-ny podiel rozlohy Krupinskej planiny, môžeme pokladať výsledky porovnania do značnej miery, za reprezentatívne pre celú oblasť. V r. 2007 bolo podľa citovaných údajov na Slovensku ulovených 9 547 srncov, z čoho bolo medailových 280 (2,93 %). V okrese Krupina bolo ulovených 125 srncov, z čoho bolo medailových 11 (8,8 %). V roku 2008 bolo na Slovensku ulovených 10 318 srncov z toho medailových 369 (3,57 %), okres Krupina: ulovených 139 srncov, z toho medailových 11 (7,91 %). V r. 2009 – Slovensko: ulovených 10 968 srncov, z toho medailových 392 (3,57 %), okres Krupina: ulovených 141 srncov, z toho medailových 8 (5,67 %). Počas porovnávaného trojročného obdobia bol podiel medailových srncov na celkovom úlovku srncov na Slovensku 3,37 %-ný, v okrese Krupina 7,41 %-ný, čiže 2,2-krát väčší. Podiel zlatých srncov na Slovensku bol 0,53 %-ný, v okrese Krupina bol 1,97 %-ný, čiže 3,7-krát väčší, strieborných 1,15 %-ný, resp. 1,72 %-ný, čiže 1,5-krát väčší a bronzových 1,69 %-ný, resp. v krupinskom okrese 3,70 %-ný, čiže 2,2-krát väčší. Z celkového úlovku srnčej zveri bol podiel srncov na Slovensku 42,35 %-ný, zatiaľ čo v krupinskom okrese bol 37,05 %-ný. Podiel jednotlivých vekových tried ulovených srncov bol v spomenutom trojročnom období v krupinskom okrese nasledovný: 1. v. t. – 36,79 %, 2. v. t. – 36,05 %, 3. v. t. – 27,16 %. Oproti tomu boli priemerné plánované údaje čiastočne odlišné: plán odstrelu 1. v. t. – 39 %, 2. v. t. – 28 %, 3. v. t. – 33 % (zaokrúhlene). Následne sme porovnali „produkciu“ ulovenej srnčej zveri, resp. ulovených srncov na Krupinskej planine, kde bolo v 22 poľovných revíroch na ploche 52 377 ha ulovených ročne v priemere 360 jedincov srnčej zveri, z toho 135 srncov. Na jeden kus ulovenej srnčej zveri pripadá 145 ha a na jedného uloveného srnca 388 ha plochy poľovného revíru. Ak vychádzame z predpokladu, že vo vyhodnotenom trojročnom období neboli úlovky srnčej zveri v jednotlivých rokoch veľmi rozdielne a významné rozdiely neboli ani v jarných kmeňových stavoch, priemerná hustota srnčej zveri zodpovedala 1,9 jedincom na 100 ha poľovného revíru, čo je približne 60 % z priemernej hustoty zistenej v Podunajskej nížine (3,2 ks na 100 ha).

4. Plánovanie lovu

S plánovaním lovu srnčej zveri podľa záväznej metodiky sa začalo u nás v 50. rokoch minulého storočia. Predtým bolo plánovanie len informatívne. V plánoch

odstrele alebo v preliminároch navrhovaných na jeden rok, bol zohľadňovaný úlovok v niekoľkých predchádzajúcich rokoch, charakter minulej zimy, úroda žaludov a bukvy, intenzita prikrmovania a zistený úhyn zveri. Tak sa plánoval odstrel pre revíry Štátnych lesov v Banskej Bystrici. Následne boli vypracované hlásenia o skutočnom odstrele, ktorý bol napr. v r. 1940: 842 srncov, z čoho bolo 55 srncov hlavných, 313 dobrých a 474 slabých, k tomu 1 271 srn a 584 srnčiat, spolu 2 697 jedincov srnčej zveri.

Od 1. apríla 1941 bolo v českých krajoch povinné vypracovať ročné plány odstrelu podľa nemeckého vzoru, ktorý sa v Nemecku začal uplatňovať od r. 1934. Srnce boli rozdelené do dvoch kvalitatívnych tried: A, B, a dvoch vekových tried: I., II. Do triedy A boli zaradené kapitálne, dobré a nádejné chovné srnce, do triedy B boli zaradené mladé nekvalitné srnce a staré spiatočníky. Do vekovej triedy I.: staršie ako dvojročné, do triedy II.: dvojročné a mladšie srnce. Následne J. Komárek vo svojej knihe *Lovy v Karpatech*, ktorá bola vydaná r. 1942, v čase kedy bolo v Čechách už povinné vypracovanie plánov odstrelu podľa nemeckého vzoru, v nadväznosti na opis poľovačky na Sitne napísal: ... „Taká je poľovnícka devíza pre krásne srnčie kraje v Pohroní, kde neviete čo je to degenerácia a kde doteraz nemusíte behať s odhadovými tabuľkami o odstrelových triedach I. a II. ako to musia robiť poľovníci v českých krajoch. Až to raz príde, bude zle a potom už nenapravíme nič“. Neskôr negatívne hodnotili praktické uplatňovanie spomenutého členenia srncov a zásad odstrelu aj iní autori. Napr. A. M. Brimer-Orlovsky v *Poľovníckom obzore* r. 1949 napísal: „Absurdným hromadným odstreloom mladých srncov tzv. bývalých tried II.A, II.B, dosiahli Nemci len zhoršenie svojej degenerovanej srnčej zveri v umele kultivovaných revíroch“.

Plánovanie lovu začalo v Nemecku v r. 1934 ale chovateľské zásady obhospodarovania srnčej (i jelenej) zveri publikoval F.v. Raesfeld už predtým. Vo svojej publikácii vydané v r. 1920 uviedol v tabuľkovej forme 6 variantov vývoja srnčích populácií, podľa rozdielnej vekovej a sexuálnej štruktúry kmeňových stavov, intenzity odstrelu a štruktúry ulovenej zveri, napr. pri intenzívnom odstrele srncov a šetrení srnčiat alebo pri ustálenom kmeňovom stave a silnom odstrele srnčiat, a i. Grafické znázornenie stavov zveri s rozvrstvením do vekových stupňov a znázornením odstrelu, prvýkrát použil K. Hoffman r. 1928. Neskôr grafické znázornenie stavov srnčej zveri pred odstreloom a s vyznačením odstrelu v tvare tzv. pyramíd uviedli vo svojich publikáciách NEBESKY (1956), NEČAS (1963), HELL (1979) a i. Spravidla znázornili stav zveri pred a po odstrele, resp. konštantnú početnosť a štruktúru populácie a nie jej vývoj počas 5- alebo 10-ročného obdobia ako to uviedol F.v. Raesfeld.

Na začiatku systematického plánovania odstrelu u nás KULICH (1957) uviedol vo svojej publikácii o srnčej zveri, len rámcové plánovanie a predpokladaný vývoj

stavov srnčej zveri na Slovensku v rokoch 1956 – 1960. V päťročnom období bol plánovaný odstrel 21 383 jedincov srnčej zveri, v priemere 4 276 ročne, z čoho malo pripadnúť na srnčatá 10 %, na jednorôčné srnčeky a srnky 10 % na dospelé srnce 33 % a na srny 47 %. Neskôr HELL (1976) napísal, že sa v 70. rokoch u nás srnčia zver veľmi rozmnožila a odporúčal zvyšovať odstrel z roka na rok dovedy, pokiaľ „príznaky prezverenia“ nezmiznú. Pri odstrele odporúčal dodržiavať tretinové pravidlo a zásadu aby na jednorôčnú ulovenú zver pripadlo najmenej 15,7 %, teda temer 1/6 celkového odstrelu a prevládať by mala samičia zver. Práca obsahovala aj prvú komplexnú analýzu plánovania lovu a obhospodarovania kmeňových stavov srnčej zveri. Ale o 30 rokov neskôr HELL – SLAMEČKA – GAŠPARÍK (2006) charakterizovali vtedajší chov srnčej zveri na Slovensku predovšetkým nízkymi úlovkami, ktoré boli v r. 2004 len 17 446 jedincov, čomu zodpovedá 0,39 ks / 100 ha, čo je 10 až 20-krát menej ako v Nemecku. Negatívne hodnotili aj uplatňovaný spôsob plánovania, bonitáciu poľovných revírov a štruktúru ulovenej zveri. Úlovky srncov, srn a srnčiat boli v pomere 1,0 : 0,71 : 0,55, čo pokladali za nesprávne aj s prihliadnutím na úhyn, hlásený v pomere 1,0 : 1,62 : 1,41.

Odporúčali plánovať a realizovať lov zásadne v tzv. tretinovej štruktúre, pričom by malo pripadnúť na 1-ročné srnce 45 až 50 % z ulovených srncov, na srnce v druhej vekovej triede najviac 20 – 25 %, v dôsledku čoho by mala byť reálna nádej na bohaté úlovky silných srncov v tretej vekovej triede. V závere článku „odhalili tajomstvo“ dosahovania kapitálnych trofejí, ktoré spočíva o. i. v tom, že srnce treba nechať zostárnuť. V nadväznosti na uvedené odporúčania je zaujímavý názor, ktorý publikoval ČERVENÝ (2007). Autor skúmal vplyv rysov na srnčiu zver v jednom poľovnom revíri na Šumave a zistil, že sa počas 10 rokov podieľal úhyn na celkovej mortalite srnčej zveri 38,5 %-mi, z čoho pripadlo 10,1 % na strhnutie rysmi. Odstrel počas 10 rokov bol 201 ks (100 %), úhyn bol 126 ks (62,7 %), čiže skoro dve tretiny odstrelu. Hoci také údaje nie je možné pokladať za všeobecne platné, aj iné správy o úhyne naznačujú, že môže byť značný. Ak sa pri plánovaní odstrelu taká skutočnosť nezohľadní a realizuje sa veľký odstrel, môže to viesť k systematickému znižovaniu stavov zveri. Preto v spomenutom revíri na Šumave, kde bol pri plánovaní odstrelu zohľadňovaný skutočný úhyn, pomer medzi ulovenými srncami, srnami a srnčatami bol 1,0 : 0,31 : 0,1 a priemerný pomer pohlavia počas 10-ročného obdobia bol 1 : 2,17. V závere článku poukázal autor na nelogickosť tradičného plánovania: „Ak by poľovný hospodár vykázal stavy aspoň približne podobné skutočným, musel by naplánovať taký veľký odstrel, ktorý by nedokázal splniť. A keby sa mu to počas niekoľkých rokov predsa len podarilo, vzniklo by nebezpečenstvo, že v revíri srnčiu zver neuvidí, alebo by bol obvinený z „genocídy“.

Z teoretických analýz vývoja srnčích populácií rôznej vekovej a sexuálnej štruktúry, pri rôznej intenzite a členení odstrelu vyplýva, že už malé rozdiely v štruktúre kmeňových stavov a úlovkov, môžu významne ovplyvniť ich ďalší vývoj. V praxi sa to môže negatívne prejavíť ak sa nesprávny odstrel opakuje niekoľko rokov po sebe. Príčinou bývajú spravidla nepresné údaje o vekovej a sexuálnej štruktúre kmeňových stavov pri zostavovaní plánov odstrelu. Následne vypracované plány sú však záväzné a plnia sa kým sú v revíroch jedince určené na odstrel, potom sa plány neplnia, čo je v poľovníckej praxi dosť časté.

Napriek skutočnosti, že sa u nás plánuje „chov a lov“ srnčej zveri už niekoľko desaťročí, výsledky stále nezodpovedajú pôvodným predstavám, najmä pokiaľ ide o produkciu kapitálnych trofejí. Odporúčania na „optimálne štruktúry“ kmeňových stavov a úlovkov vychádzajú spravidla z teoretických úvah o optimálnom rozčlenení srnčích populácií a z poľovníckych želaní, zatiaľ čo skutočnosť v poľovných revíroch môže byť odlišná. Už dlhší čas pokladajú niektorí autori optimálny letný stav pred odstrelom srncov taký, v ktorom je pomer pohlavia 1 : 1, ten sa zohľadňuje aj pri plánovaní chovu a lovu. V súvislosti s tým prichodí spomenúť aj iné názory na optimálny pomer pohlavia v kmeňových stavoch, ktoré sa vyskytli v minulosti. ŠÁLEK (1935) pokladal za správny pomer pohlavia v jarnom stave zveri 1 : 3. Aj iní autori, napr. anonym v časopise Lovec, č. 12, r. 1942 pokladal pomer pohlavia 1 : 3 za najlepší a pomer 1 : 1 a 1 : 2 pokladal za „nebezpečný“. Odôvodňoval to tým, že srnec oplodní svoju srnu už na začiatku ruje, koncom júla, potom hľadá rujné srny v cudzích revíroch, často veľmi vzdialených, odkiaľ sa spravidla nevráti. FELLINGER (1995) skúmal úhyn srnčiat v horských oblastiach a zistil, že z narodených srnčiat sa dožije jesene len jedna tretina, pričom hynie aj neskôr viac srnčiekov. Pomer pohlavia sa postupne prirodzene ustáli na 1 : 2. Z toho možno usudzovať, že v plánoch odstrelu odporúčajú HARLING – KEIL (2006) loviť viac srn ako srncov, resp. dodržiavať pomer ulovených srncov a srn 45 % : 55 %. Naopak, iní autori odporúčali dôsledne dodržiavať pomer pohlavia 1 : 1 a nezvyšovať početnosť srn v kmeňových stavoch, pretože ináč by sa rozmnožovania mohli zúčastniť popri silných, teritoriálnych aj slabé, neteritoriálne srnce, najmä ak sa kapitálne srnce ulovia pred rujou. NEČAS (1963) pokladal za optimálny pomer medzi srncami, srnami a srnčatami v srnčej populácii 36 % : 36 % : 28 %. Tomu by mal odpovedať aj zhodný pomer ulovenej zveri.

Početnosť úlovku by mala závisieť od koeficienta prírastku (kp), ktorým sa násobí počet dospelých srn v jarnom kmeňovom stave a spravidla má hodnotu $kp = 1,0$. Ale podľa konkrétnych podmienok môže mať aj inú hodnotu, v rozmedzí od $kp = 0,8$ do $kp = 1,2$. Jeho zohľadnenie pri plánovaní a realizácii odstrelu by malo umožniť konštantnú početnosť stavu. Skutočný stav zveri závisí nielen od úlovku ale najmä od úhynu zveri, ktorý je

však ťažko zistiť a spravidla nie je zohľadňovaný, hoci môže ovplyvniť celkovú mortalitu a následne celkový vývoj populácie. Exaktné údaje o úhyne srnčej zveri, zapríčinenom dravou a diviачou zverou, poľnohospodárskymi prácami, nepriaznivým počasím v zime a iným zväčša chýbajú a údaje uvádzané v oficiálnych hláseniach sú len približné odhady.

Pri plánovaní lovu srncov sa zohľadňujú vekové triedy (vt), pričom sa rozoznáva prvá vt, v ktorej sú zaradené 1-ročné srnce, druhá vt, v ktorej sú 2-ročné až 5-ročné, tretia vt, v ktorej sú 6-ročné a staršie srnce. Na odstrel srncov boli tiež rozličné názory a odporúčania. ŠÁLEK (1935) odporúčal loviť v jednej sezóne 1/5, najviac 1/4 celkového počtu srncov. Na začiatku sezóny by sa mal uplatňovať „výberný“ odstrel, z chovu by sa mali odstrániť mladé, ale len slabé a geneticky zle založené srnce. Staré, kapitálne srnce by sa mali loviť zásadne cez alebo po ruji. Dobrého srnca treba chrániť v revíri aspoň 6 rokov.

Doteraz boli publikované viaceré odporúčania na vekové zloženie úlovku srncov, z ktorých prevláda, napriek viacerým výhradám, nasledovné: v ročnom úlovku má byť zastúpených 50 % mladých jednoročných srncov 1 vt, najviac 20 % dospievajúcich dvoj- až päťročných srncov 2 vt a najmenej 30 % dospelých šesťročných a starších srncov 3 vt (HANÁK, 2011). Pre porovnanie uvedieme skutočné priemerné vekové zloženia srncov ulovených v rokoch 2007, 2008, 2009 na Krupinskej planine, kde sa pri odstrele uplatnil vo veľkej miere náhodný výber a rozdiely v jednotlivých rokoch neboli štatisticky významné. Zastúpenie srncov 1. vt: 36,8 %, 2. vt: 36,0 %, 3. vt: 27,2 %. Podiel srncov na celkovom úlovku srnčej zveri bol: 37,05 %, čiže veľmi blízky optimálnemu podľa J. Nečasa, zatiaľ čo celoslovenský priemer za rovnaké obdobie bol: 42,35 %.

Rozdielne názory boli na odstrel jednoročných srncov. ZIEGROSSER (2006) uverejnil článok „Nestřílejte špičáky“, v ktorom odporúča šetriť jednoročné srnce, pretože aj zdanlivo slabý ihličiak môže mať neskôr dobré parožky, preto mu treba dať šancu dožiť sa aspoň druhého roku, kedy srnca možno lepšie posúdiť. PFEIFER (2006) naopak odporúča loviť ihličiak, údajne preto, že len 50 %-ný podiel jednoročných srncov na celkovom úlovku srncov, umožňuje zachovať v populácii srnčej zveri „správne zastúpenie vekových štruktúr“. A opýtal sa: „Ak nebudeme strieľať ihličiak, čo namiesto nich?“ Odpoveď zrejme nemôže byť jednoznačná, závisí od množstva srncov v konkrétnom revíri a od ich vekovej štruktúry. Silný zásah do jednoročných srncov však môže byť odôvodnený len vtedy, keď je v revíri dostatok dvojročných a starších srncov, pretože ináč by len málo srncov mohlo „zostarnúť“.

Pre každý poľovný revír je možné určiť optimálny kmeňový stav srnčej zveri, závislý od konkrétnych prírodných a hospodárskych podmienok, pričom sa predpokladá ustálená početnosť zveri a vhodný pomer pohlavia

via, spravidla 1 : 1. Po dosiahnutí optimálneho kmeňového stavu je aspoň 1/4 všetkých srncov starších ako 5 rokov, čiže v 3. vt a ďalšia 1/4 stavu sú srnce v 2. vt, ktoré sústavne dopĺňajú 3. vt, čiže 1/2 srncov je dvojročných a starších. Zo srncov 1. vt je vhodné uloviť každý rok 1/2 skutočného jarného stavu. Veľkosť celkového úlovku sa má rovnať veľkosti prírastku. Ak nie je dosiahnutý optimálny kmeňový stav, odstrel je potrebné prispôbiť skutočnému stavu a konkrétnemu chovateľskému cieľu. Vo všeobecnosti je cieľom, podľa daných možností, dosahovať dlhodobu vysokú kvalitu prosperujúcej a zdravej srnčej zveri, vrátane kvalitných trofejí.

5. Alternatívny chov

Chov srnčej zveri je u nás v súčasnosti uskutočňovaný len vo voľných poľovných revíroch. Srnčia zver nie je typickou zvernicovou zverou, čo bolo vysvetľované predovšetkým vyhnanou teritorialitou, špecifickými nárokmi na potravu a značnou náchylnosťou na choroby. V minulosti bola chovaná vo zverniciach len výnimočne, napr. v spomenutej zvernici F. Vogta, ale kapitálne srnčie trofeje pochádzali len z voľných revírov. Ani v súčasnosti nie sú srnčie zvernice rozšírené. Výnimkou je srnčia zvernica pri poľovníckom múzeu v Stainzi, kde sa v roku 2007 chovalo na rozlohe 180 ha približne 140 jedincov srnčej zveri, z čoho bolo 60 až 80 srncov. Priemerný ročný úlovok bol približne 40 srncov a 40 srnčiat (KASINA, 2007). Pomerne veľká hustota zveri bola umožnená dômyselným rozčlenením zvernice priesekmi, vytváraním pásov poľnohospodárskych plodín a ich striedaním s lesnými porastmi, aj ťažbou v lesných porastoch, umožňujúcou vytvárať optické kulisy medzi teritóriami jednotlivých srncov. Išlo o vhodnú úpravu pôvodného biotopu, ktorý tým nestratil prírodný charakter ale získal štruktúru umožňujúcu existenciu väčšieho množstva zveri. Potravu tam získava srnčia zver v lesných porastoch, na poličkách poľnohospodárskych plodín, aj vo vhodne rozmiestnených krmidlách, naplnených dostatočným množstvom kvalitného prírodného i doplnkového minerálneho krmiva vo forme granúl. Iný typ zvernice, v ktorej je chovaná srnčia zver opísal PAČES (2011). Je to zvernica Obelisk kde je na ploche 430 ha chovaná okrem srnčej zveri – jej plánovaný stav je 60 jedincov, aj jelenia zver, ktorá je dominantnou a jej plánovaný kmeňový stav je 80 kusov a danielia zver, ktorej plánovaný kmeňový stav je 60 kusov. Na doplnenie spomenieme ešte tzv. záujmový chov, čo je chov vo výbehoch alebo oplôtkoch, opísaný KASINOM (2011), v ktorom je na ploche 0,5 ha chovaných približne 12 jedincov srnčej zveri a lov je tam vylúčený.

Z uvedeného vyplýva, že môžeme rozlíšiť štyri spôsoby chovu: A) voľný chov v pôvodnom prírodnom, neoplotenom prostredí, realizovaný, napr. na Krupinskej planine, B) zvernicový chov srnčej zveri, C) zvernicový chov srnčej a inej poľovnej zveri, D) oplôtkový – výbehový chov srnčej zveri. Po prerátaní predpokladaných

ročných prírastkov srnčej zveri na plošné jednotky sme dostali nasledovné informatívne (zaokrúhlené) údaje o ročnej produkcii, resp. v prípadoch A, B, C o úlovkoch pre jednotlivé varianty. Vo variante A) sme zohľadnili trojročné výsledky z Krupinskej planiny. Jeden jedinec srnčej zveri pripadne na plochu: A – 145 ha, B – 20 ha, C – 3,5 ha, D – 0,125 ha.

Jeden srnec pripadne na plochu: A – 390 ha, B – 54 ha, C – 9 ha, D – 0,25 ha.

6. Záver

V súčasnosti je poľovníctvo chápané na jednej strane ako racionálne využívanie prírodných zdrojov, medzi ktoré patrí aj poľovná zver, na druhej strane je zdôrazňovaný význam a perspektívy rozširovania zvernic. V prvom prípade je zdôrazňovaná potreba trvalo udržateľného rozvoja a zachovania genetického bohatstva žijúcich organizmov a ich druhovej diverzity v prírodných ekosystémoch. Súhlasne s tým má byť prioritou moderného poľovníctva jeho ekologizácia a postavenie na vedecké základy (SLÁDEK, 2001). Predpokladom trvalo udržateľného poľovníctva by malo byť rešpektovanie ekologických nárokov zveri a vytváranie podmienok pre veľkoplošné hospodárenie so zverou, vrátane jej veľkoplošného chovu a lovu.

Súčasne so snahou uplatňovať spomenuté tendencie vidieť v praxi aj odlišné, nadväzujúce na zriaďovanie relatívne malých zvernic, ktoré umožňujú chov zveri na malej ploche, pričom môže ísť nielen o produkciu diviny ale najmä mimoriadnych trofejí, zaujímavých z obchodného hľadiska. Tento trend je odôvodňovaný skutočnosťou, že moderné poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo zhoršuje kvalitu biotopov poľovnej zveri, súčasne zver spôsobuje veľké škody na poľnohospodárskych plodinách a lesných porastoch. Napriek kritike, zriaďovanie zvernic umožňuje nielen znižovať spomenuté škody ale do značnej miery aj vytvárať vhodné prostredie pre zver, pre ktorú je zvernica určená. Podľa ERNSTA (2009) vývoj spoločnosti logicky podmienil vznik skupiny lovcov, túžiacich po silných trofejách, ktoré je možné dosiahnuť vďaka novým poznatkom práve v malých zverniciach alebo na farmách. Hoci by v poľovníctve malo ísť o niečo iné, závisí od jednotlivca, či uprednostní poľovačku vo voľnej prírode alebo „zabitie“ zvieräta s megatrofejou v malej ohrade. V takom prípade ale nemôže byť reč o poľovníckej etike. Pokiaľ ide o produkciu megatrofejí, je to údajne vzťah ponuky a dopytu. Ak bude o ne záujem, budú sa produkovať, bez ohľadu na etické normy. K tomu je vhodné poznamenať, že kvalitné srnčie trofeje môžeme získať aj vo voľnej prírode alebo primerane veľkej a vhodne upravenej zvernici, pri dodržaní zásad správnej výživy a komplexnej starostlivosti o zver.

Literatúra

BETHLENFALVY E., 1935: Srnie vo Vysokých Tatrách. In: *Naše poľovníctvo*, Bratislava: Academia, 559 s.

- BRIMER-ORLOVSKY A. M., 1949: Zachráňme srnčiu zver. Poľovnícky obzor, č. 12, s. 173-174.
- ČECH C., VODIČKA F., ZÁBORSKÝ V., 1935: Naše poľovníctvo. Bratislava: Academia, 559 s.
- ČERVENÝ J., 2006: Myslivec a rys. Svět myslivosti, č. 3.
- ERNST M., 2009: Myslivost vs farmové chovy jelenovitých. Svět myslivosti, č. 9.
- FELLINGER S., 1995: Internationales Rehwildsymposium. Osterr. Forstzeitung, No. L
- HALAS J., 2010: Lov zveri prudko rastie. Poľovníctvo a rybárstvo, č. 9, s. 33-35.
- HANÁK J., 2011: Průběrný odstřel po aplikaci minerálních krmiv v chovu srnčí zvěře. Myslivost, č. 6, s. 18-23.
- HARLING G., KEIL B., 2006: Praktické rady pro lov srnčí zvěře. Praha: Víkend, 119 s.
- HELL P., 1979: Srnčia zver. Bratislava: Príroda, 310 s.
- HELL P., KAŠTIER P., SLAMEČKA J., 2009: Srnčia zver na Podunajskej nížine. Naše poľovníctvo, č. 9.
- HERZ J., 2007: Srnčia zver. Trnava, 205 s.
- JANČOVÁ G., 2009: Pustne krajina Krupinskej planiny? In: *Zborník referátov*, B. Bystrica, s. 339-344.
- JAROŠ F., 2006: Liptov – sviatočná udalosť. Naše poľovníctvo, č. 5, s. 11.
- JELLEN J., 1942: Poľovníctvo v Česko-moravskom Protektoráte. Lovce, XVI., č. 21.
- KASINA J., 2011: V soukromém srnčím království. Myslivost, č. 8, s. 50-53.
- KOLÁR Z., 1976: Průběrný odstřel srnčí zvěře. Praha: ČMS, 80 s.
- KOMÁREK J., 1931: Jak určím stáří srnce a o odstřelů srnců vůbec. Praha, 42 s.
- KOMÁREK J., 1955: Lovy v Karpatech. Praha: Orbis, 308 s.
- KOŠECKÝ I., 2005: Nový rekord Liptova. Poľovníctvo a rybárstvo, č. 3, s. 20.
- KULICH M., 1957: Srnčia zver. Bratislava: SVPL, 171 s.
- NEBESKÝ L., 1956: Posuzování srnčí zvěře. Praha: SZN, 115 s.
- NEČAS J., 1963: Srnčí zvěř. Praha: SZN, 283 s.
- PAČES D., 2011: Obora Obelisk. Svět myslivosti, č. 9, s. 48-51.
- PFEIFER K., 2006: Střílejte paličkáře. Svět myslivosti, č. 6, s. 12-13.
- RADÚCH J., 1998: Srnčia zver v Liptove. Poľovníctvo a rybárstvo, č. 9, 10.
- RAESFELD F., 1920: Die Hege in der freien Wildbahn. Berlin: Paul Parey, 643 pp.
- RICHTER V., 1967: Poľovnícke trofeje Slovenska. Bratislava: SVPL, 310 s.
- RICHTER V., 1976: Zlaté trofeje ČSSR. Bratislava: Príroda, 325 s.
- SEKERA J., 1937: Medzinárodná výstava v Berlíne 1937. Lovce, XI, č. 24.
- SLÁDEK J., 2001: Filozofia poľovníctva. In: *Poľovnícka história a kultúra*. Skriptá TU Zvolen, 78 s.
- ŠÁLEK C., 1935: Srnie. In: ČECH C. a kol.: *Naše poľovníctvo*. Bratislava: Academia, s. 257-268.
- ŠEBO M., 2005: Koniec mýtu o kvalite sitnianskyh srncov? Poľovníctvo a rybárstvo, č. 8.
- VALTYNI J., 2010: O poľovačkách na kapitálne srnce. Naše poľovníctvo, č. 5, s. 9.
- ZDYCHA P. a kol., 2007: Poľovnícka história a kultúra. Skriptá TU Zvolen, 180 s.
- ZIEGROSSER P., 2006: Nestřílejte špičáky. Svět myslivosti, č. 5, s. 20.